

הסוגיא הארבעים ושש – 'לצמאו' (מד ע"ב – מה ע"א)

והשורה מים לצמאו וכו'.

1. לאפוקי מאי?
2. אמר רב אידי בר אבין: לאפוקי למאן דחנקתיה אומצא.

שאלה על המשנה,
ותשובה של רב אידי
בר אבין

מהלך הסוגיא ותולדותיה

ההלכה האחרונה במשנה האחרונה בפירקין, ברכות ו ח, קובעת שהשותה מים לצמאו מברך על שתייתם, ונחלקו תנא קמא ורבי טרפון בנוסח הברכה. רב אידי בר אבין מדייק מן המילה "לצמאו" שיש מניע אחר לשתיית מים – לרפואה, לאחר שנתקע בשר בגרון ויש סכנת חנק – ומי ששותה מים ממניע זה אינו צריך לברך.

ההבחנה בין אכילה ושתייה לצורך הנאה לבין אכילה ושתייה לצורך רפואה באה לידי ביטוי כמה פעמים בפירקין. סוגיא ד, "שמן", לעיל לה ע"ב, מוקדשת לתהייה על עצם העובדה שאמוראים קבעו ברכה לפני הנאה משמן, כיוון שאינם שותים אותו בפני עצמו; לבסוף מוצע שמברכים עליו כשותים אניגרון, תרופה לכאב גרון, המהול בשמן רב, ואף על פי כן מברכים על השמן כיוון שנהנה ממנו.¹ אף סוגיא יז, "שתיתא", לעיל לח ע"א, עוסקת בהבחנה של אמוראים בין שתיית שתיתא – תמיסה של קמח קליות במים – כמאכל לבין שתיית רפואה.² דומה שאב לכולן היא הסוגיא שלנו שבה מדייקים הבחנה זו מן המשנה.

יש לציין שההבחנה בין "הנאה" ל"רפואה" אינה מובנת מאליה: אכילה ושתייה מהנות בדרכים רבות – טעם, שביעה והשפעות אחרות על מערכת העצבים. ברם בראש ובראשונה נועדו אכילה ושתייה לשכך את חוסר הנוחות הנגרם על ידי רעב וצמא, שאינו שונה בהרבה מחוסר הנוחות הנגרם על ידי מחלה. הדבר אמור במיוחד בקשר לשתיית מים, משני טעמים: (א) מים אין בהם טעם של ממש. (ב) צמא, בניגוד לרעב, נתפס כבעיה בריאותית הדורשת טיפול מידי, ושתיית מים לצמאו דומה לתרופה. לאור זאת, אפשר היה לטעון לכאורה שהמילה "לצמאו" במשנתנו לא באה למעט שתייה שהיא לצורך רפואה, אלא לרבות שתיית מים לברכה, אף על פי שאין בה הנאה מלבד שיכוך הצמא.

ברם רב אידי בר אבין לא בדה את ההבחנה בין שתייה "לצמאו" ושתייה "לרפואה" מלבו. אף על פי שלא מצאנו מפורשות בדברי תנאים הבחנה בין הנאה לרפואה לעניין ברכת הנהנין, מצאנו הבחנה זו בקשר לאיסור רפואה בשבת, במשנה שבת יד ג:

אין אוכלין איזביון בשבת, לפי שאינו מאכל בריאים. אבל אוכל הוא את יועזר, ושותה אבוברואה. כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה, חוץ ממי דקלים וכוס עיקרין, מפני שהן לירוקה. אבל שותה הוא מי דקלים לצמאו, וסך שמן עיקרין שלא לרפואה.

הווה אומר: מותר לשתות בשבת משקה שעיקרו לרפואה אם הוא שותה אותו "לצמאו". מכיוון ש"לצמאו" שימש אצל התנאים בניגוד ל"לרפואה", סביר להניח שהדיוק של רב אידי בר אבין הוא פשוטה של משנתנו.

1 ראו הדין בסוגיא ההיא, ובמיוחד עיוני הפירוש לפיסקא [6].

2 ראו הדין בסוגיא ההיא, מדור "מהלך הסוגיא ותולדותיה", ועיוני הפירוש לפיסקאות [4-5].